

УДК 631.147:332.146.2

DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2020.1.10>**Бойко Л.О.**

кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
Державний вищий навчальний заклад
«Херсонський державний аграрний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3699-6906>

Boiko Liudmyla

State Higher Educational Institution
«Kherson State Agrarian University»

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

ORGANIC PRODUCTION IN UKRAINE: A PROMISING TREND IN SUSTAINABLE AGRICULTURE

Виробництво органічної сільськогосподарської продукції відіграє важливу роль для ефективного використання земельно-ресурсного потенціалу сільських територій та забезпечення зайнятості населення, але вітчизняні підприємства стикаються зі значними перешкодами, які впливають на рівень насичення ринку такою продукцією. У статті проаналізовано перспективи розвитку органічного виробництва в Україні та доцільність збільшення його масштабів за зростаючого попиту. Розглянуто ряд стратегічних переваг доцільності виробництва органічної продукції. Виявлені проблеми та особливості функціонування аграрних підприємств з органічним виробництвом продукції. Акцентовується увага на необхідності державних програм підтримки розвитку виробництва органічної продукції.

Ключові слова: органічне виробництво, органічна продукція, конкурентоспроможність, сертифікація, державне стимулювання.

Производство органической сельскохозяйственной продукции играет важную роль для эффективного использования земельно-ресурсного потенциала сельских территорий и обеспечения занятости населения, но отечественные предприятия сталкиваются со значительными препятствиями, которые влияют на уровень насыщения рынка такой продукцией. В статье проанализированы перспективы развития органического производства в Украине и целесообразность увеличения его масштабов при растущем спросе. Рассмотрен ряд стратегических преимуществ целесообразности производства органической продукции. Выявлены проблемы и особенности функционирования аграрных предприятий с органическим производством продукции. Акцентировано внимание на необходимости

государственных программ поддержки развития производства органической продукции.

Ключевые слова: органическое производство, органическая продукция, конкурентоспособность, сертификация, государственное стимулирование.

There is a steady increase in demand for organic products in the world. According to Swiss experts, the market for organic products in the world is about \$ 90 billion. The dynamic development of organic agriculture in the world is largely driven by the increasing demand for organic products in the global agri-food market, where the capacity of the organic segment is growing five times faster each year than the global market as a whole. Experts predict that in 2020, global agri-food trade could reach \$ 200-250 billion. USA. More than 2 million farms are engaged in ecological production in the world. Compared to 1999, land in organic farming has more than tripled in the world. Organic production is one of the promising directions of development of the agro-food sector of Ukraine and is officially recognized as a priority of the state agrarian policy. Ukraine can become one of the leading organic producers in Europe by its natural and climatic potential. According to the Commercial Service of the US Embassy in Ukraine, the average return on investment in Ukrainian organic farming is about 300%, making it one of the most attractive destinations for investment in Ukraine. In the conditions of deepening of European integration processes, the primary tasks of agrarian policy are improvement of legal bases of regulation of organic production, circulation and labeling of organic products, formation of a proper inspection and control system. Therefore, at the present stage, the development of organic production is extremely relevant and needs further research. The paper analyzes the prospects for the development of organic production in Ukraine and the appropriateness of increasing its scale under increasing demand. It looks at a number of strategic advantages of the appropriateness of manufacturing organic products. The study reveals the problems and peculiarities of the functioning of agrarian enterprises manufacturing organic products. It pays attention to the necessity of government programs supporting the development of organic production.

Key words: organic production, organic products, competitiveness, certification, government stimulation.

Постановка проблеми. У світі спостерігається стійке зростання попиту на органічну продукцію. За оцінками швейцарських експертів, ринок органічної продукції у світі становить близько 90 млрд доларів. Динамічний розвиток органічного сільського господарства в світі здебільшого зумовлений підвищенням попиту на органічну продукцію на світовому агропродовольчому ринку, де місткість органічного сегмента щорічно зростає у п'ять разів швидше, ніж глобальний ринок загалом. За прогнозами експертів у 2020 р. обсяг світової торгівлі органічним агропродовольством може досягти 200-250 млрд. дол. США. Екологічним виробництвом продукції у світі займаються понад 2 млн господарств. У порівнянні з 1999 роком, площі земель, відведених під органічне сільське господарство, у світі збільшилися більше, ніж у три рази.

Порівнюючи кількість органічних земель в Європі та Україні, очевидно, що наша країна ще на початку шляху. Сьогодні в Україні всього 1% сільськогосподарських угідь або більш ніж 400 тис. га земель зайняті під органічним виробництвом. Згідно даним Eurostat, в ЄС сертифіковано під органіку більш 11 млн га землі і більше 270 тис. фермерських господарств, а площа земель, зайнята під органічне виробництво, збільшилась з 2010 по 2015 рік на 2 млн. га чи на 21%. В Європі зосереджено 29% органічних сільськогосподарських площ усього світу. Країнами з найбільшою площею органічних сільськогосподарських. Найбільший ринок органічних продуктів з товарообігом на суму 6,6 млрд. євро розташований у Німеччині, далі йдуть Франція (3,8 млрд. євро) та Велика Британія (1,9 млрд. євро) [1].

Органічне виробництво є одним із перспективних напрямів розвитку агропродовольчого сектору України та офіційно визнано пріоритетом державної аграрної політики. Україна по своєму природно-кліматичному та ґрунтовому потенціалу може стати одним з ведучих виробників органічної продукції в Європі. За інформацією комерційної служби Посольства США в Україні, середня окупність інвестицій в укра-

їнське органічне землеробство становить близько 300%, що робить його одним із найпривабливіших напрямів для інвестицій в Україну. Тому на сучасному етапі питання розвитку органічного виробництва є надзвичайно актуальними і потребують подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню стану виробництва органічної продукції та перспектив його розвитку приділяється значна увага як вітчизняних так і зарубіжних науковців. За даними експертів Міжнародної федерації органічного сільського господарства IFOAM і науководослідного Інституту біоземлеробства FiBL нині виробництво екологічно чистої сільськогосподарської продукції розвивається у 153 країнах світу, а обсяг ринку досягає 50–60 млрд доларів США [3].

Споживання органічної продукції в Україні тільки починає розвиватись і значна частка її експортується. В. Грановська [4], аналізуючи тенденції розвитку підприємств органічного сектору та перспективи просування їх продукції на зовнішній ринок, наголошує на необхідності розробки і запровадження механізму стимулювання органічного виробництва аграрними підприємствами.

Ю. Славгородська [5] у своїх дослідженнях розглядає сучасний стан виробництва органічної продукції в Україні та доцільність збільшення його масштабів за зростаючого попиту. Ряд науковців обґрунтували напрями системи еколого-економічних імперативів розвитку органічного сільського господарства, які мають стати орієнтиром для державної влади та місцевого самоврядування під час розроблення програм розвитку органічного землеробства [6]. В. Бойко [7; 8], Л. Бойко [7] акцентують увагу на необхідності державних програм підтримки розвитку виробництва органічної продукції. Незважаючи на вагомість наукових робіт питання розвитку органічного виробництва залишається актуальним.

Мета статті – дослідити стан виробництва органічної продукції в Україні як перспективний напрям сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Розвиток органічного виробництва є досить важливим на сьогодні через низку явних екологічних, економічних та соціальних переваг. При цьому способі виробництва заборонено використання хімічно синтезованих мінеральних добрив, пестицидів, ветеринарних препаратів, генетично модифікованого насіння та активно використовуються натуральні препарати з метою збільшення родючості ґрунту, резистентності рослин та тварин до хвороб [2].

Україна, маючи значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, споживання на внутрішньому ринку, досягла певних результатів щодо розвитку власного органічного виробництва і займає перше місце в східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічної ріллі, спеціалізуючись переважно на виробництві зернових, зернобобових та олійних культур: тут розміщено 75% європейських площ органічної гречки, 70% – проса, 28% – соняшнику і 24% – кукурудзи, 11 – ячменю, 9% – пшениці і т.д. [3].

Офіційні статистичні огляди IFOAM підтверджують, що в 2002 р. в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус «органічного» (рис. 1).

За моніторинговими даними, у 2017 р. загальна кількість сертифікованих операторів (органічної продукції) становила 426 компаній, з яких 294 – сільськогосподарські товаровиробники: 48,1% були зайняті під вирощуванням зернових, що ставить нас на 7-ме місце серед країн-виробників органічних зернових. Понад 16% займають олійні – 5-те місце у світі; 4,6% займають бобові – 7-ме місце. Під овочами зайняті 2% угідь – 10-те місце, а під фруктами – 0,6% [10].

Також в Україні є сертифіковані переробні підприємства, 50 імпортерів і 30 експортерів органічної сировини та продовольства. В 2018 р. нараховується вже 485 сертифікованих органічних господарств, а загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель складає 441 200 га [5].

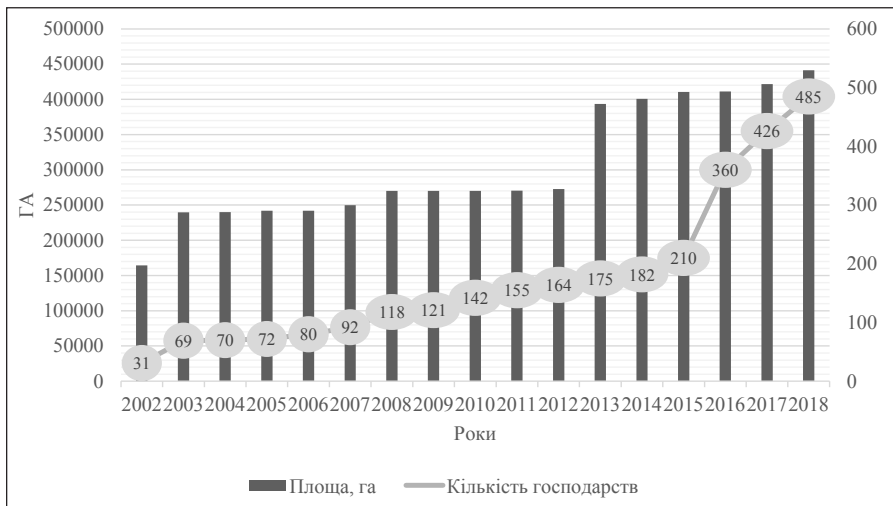

Рис. 1. Загальна площа органічних сільськогосподарських угідь та кількість органічних господарств в Україні, 2002-2018 рр.

Джерело: [1; 11]

Більшість українських органічних господарств розташовані в Одеській, Херсонській, Київській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Житомирській областях. Українські сертифіковані органічні господарства – різного розміру – від кількох гектарів, як і в більшості країн Європи, до декількох тисяч гектарів ріллі.

Значні темпи приросту спостерігаються протягом останніх років. Цьому значною мірою сприяє активна державна політика щодо розвитку органічного сектора, яка націлена на удосконалення нормативно-правового поля та формування інституційного, організаційно-економічного, науково-методичного, дорадчokonсультаційного та освітнього забезпечення. Так, для реалізації означеної цілі Міністерством аграрної політики та продовольства України було розроблено три програмних документи орієнтовані на підтримку органічного сільського господарства, а саме, Стратегію розвитку аграрного сектора „3+5” [12], Єдину комплексну стратегію розвитку сільського господарства і сільських територій в Україні на 2015-2020 роки [13] та Стратегію удосконалення механізму управління у сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними [14].

Для національного аграрного сектору органічне сільське господарство має ряд стратегічних переваг, які науковці розподіляють на три групи: соціальні, економічні та екологічні [6; 15].

До економічних переваг найчастіше відносять: *на макроекономічному рівні:*

- зростання ВВП країни за рахунок переходу на виробництво високомаржинальної органічної продукції із застосуванням технологій глибокої переробки;
- зростання конкурентоспроможності вітчизняного аграрного виробництва в умовах СОТ через підвищення якості, безпечності та смакових властивостей виробленої продукції;
- введення органічних товаровиробників у правове поле з легалізацією їх діяльності та збільшенням податкової бази;
- переорієнтація виробництва з кількісних показників на якісні, зростання частки органічної продукції;

– розширення існуючих та завоювання нових ринків збуту й укріплення позицій України на світових ринках як виробника високоякісної органічної продукції;

– створення сприятливого інвестиційного клімату через поширення нових екологічно-безпечних виробництв;

– посилення міжнародного іміджу України у просуванні й практичному втіленні принципів «зеленої» й низьковуглецевої економіки;

– розширення можливостей міжнародної співпраці, у т. ч. й з країнами ЄС.

На мезоекономічному (регіональному) рівні:

– створення та просування регіональних органічних брендів;

– формування регіональних органічних кластерів;

– підвищення конкурентоздатності регіонів;

На рівні мікроекономіки:

– уведення в господарський оборот земельних угідь, які тривалий час не використовувалися та залучення до господарського використання дикоросів із збереженням цілісності дикої флори та фауни;

– підвищення доходів малих і середніх товаровиробників, які запровадили органічні стандарти виробництва;

– зростання природної продуктивності агроландшафтів та підвищення родючості ґрунтів;

– скорочення витрат на виробництво продукції, а відповідно і зниження її собівартості, через відмову від дороговартісних хімічно синтезованих мінеральних добрив та екологічно шкідливих засобів захисту рослин;

– підвищення конкурентоздатності товаровиробників шляхом отримання додаткових конкурентних переваг та підвищення якості й екологічності продукції.

Серед соціальних переваг найбільш значущими є:

– підвищення рівня та якості життя на селі;

– зниження відтоку сільського населення та стимулювання повернення на сільські території людей працездатного віку шляхом створення нових робочих місць в екологічно-безпечних виробництвах і, як наслідок, зниження соціальної напруги в сільській місцевості;

– поліпшення смакових властивостей і підвищення харчової цінності продуктів харчування, що неодмінно сприяє покращенню якості харчування населення, особливо дітей шкільного та дошкільного віку;

забезпечує зниження рівня захворюваності населення через усунення проблем з якістю та безпечністю продовольства, особливо в частині нітратного та пестицидного забруднення;

– задоволення потреб в екологічно-безпечній продукції окремих верств населення, які вкрай цього потребують, а саме: вагітні жінки, молоді мами, діти, дорослі особи із алергічними захворюваннями, діабетики тощо;

– збільшення чисельності висококваліфікованих спеціалістів в аграрній сфері;

– зростання частки економічно активного населення в сільській місцевості;

До екологічних переваг доцільно віднести:

– збереження і примноження природно-ресурсного потенціалу сільських територій;

– збереження біорізноманіття;

– охорону земель та захист ґрунтів від водної й вітрової ерозії, опустелювання, засолення, підкислення тощо;

– зниження енерго- й ресурсоемності виробництва сільськогосподарської продукції й сировини;

– стимулювання низьковуглецевої економіки через зниження вуглецевих викидів на 30-50% порівняно з інтенсивними технологіями агрогосподарювання.

Нагальним є необхідність інфраструктурних макрорівневих зрушень, що забезпе-

чать активізацію розвитку сільських територій та створюють відповідні умови діяльності аграрних підприємств органічного сектору на паритетній основі в конкурентних умовах [16]. Сучасний етап розвитку аграрних підприємств характеризується стійкою тенденцією до нарощування виробничих потужностей, диверсифікацією виробництва, пошуку новітніх форм і методів господарювання та виробничих альтернатив [4].

Україна посідає перше місце у світі за площею сертифікованих за органічними стандартами соняшнику та гречки. Крім того, вона входить до першої десятки світових лідерів за площею органічних зернових (ячмінь, кукурудза, пшениця), а також овочів і бобових.

Більшість виробників зернових культур мають великі земельні банки, це, як правило, орендовані землі. Холдинги цікавляться органікою саме з метою експорту продукції за кордон. Це зовсім не означає, що холдинги будуть займатися переробкою і постачанням на внутрішній ринок. Компанії, які мають великий земельний банк, хочуть перевести частину свого виробництва на органічні стандарти.

У 2017 році з України було експортовано близько 170 тис. тонн зернових культур і гороху з відміткою про їх органічне походження, що істотно перевищило підсумки 2016 року (150 тис. тонн) і 2015 (90 тис. тонн). Як і в експорті традиційних зернових культур з України, в поставках на зовнішні ринки переважають органічні пшениця і кукурудза. За аналізовані 3 роки частка пшениці в загальному обсязі експорту органічних зернових скоротилася з 61% в 2015 році до 38% в 2017 році, кукурудзи – збільшилася з 37% до 49%, а в тоннажі зріс експорт більшості культур. Основним регіоном збуту даної продукції в 2015-2017 рр. були країни ЄС – 93-95% сукупного експорту (традиційними імпортерами українського органічного зерна є Нідерланди і Великобританія. Сумарна частка цих країн у загальній структурі українського експорту цієї продукції становила 61%, тоді як в 2016 році цей показник дорівнював 57%), а також Швейцарія – близько 5% щорічно [17].

Ще однією перспективною культурою у органічному землеробстві є виробництво льону. Насіння та олія льону мають величезний попит як натуральна біодобавка у здоровому харчуванні, використовується у фармацевтичній, хлібопекарській та косметичних галузях, а сама культура – при виробництві натуральних тканин. Культура є високоприбутковою – вартість реалізації 1 т насіння органічного льону в три рази вища, ніж зерна органічної пшениці. Тому органічні підприємства зі спеціалізацією на льонарстві мають великі перспективи бути економічно стійкими і високодохідними.

За результатами 2017 року Україна експортувала 56,9 тис. тонн насіння льону загальною вартістю \$19,4 млн. Такі показники в 1,3 рази перевищують результат 2016 року, коли аграрії відправили на зовнішні ринки 44 тис. тонн насіння льону на \$15,3 млн. Крім цього, значні об'єми насіння льону Україна експортувала в Польщу (16,8%, на \$3,3 млн) і Туреччину (8,1%, на \$1,6 млн) [18].

Вперше в Україні почали виробляти насіння органічних технічних ненаркотичних конопель. Сьогодні вироби з конопель перевищують десятки тисяч найменувань, для виготовлення яких застосовується волокно, костриця, насіння. Дивно, що в період індустріального буму та енергетичної кризи попит на продукцію із конопель не зменшився, а навпаки зріс, зокрема, у легкій промисловості, будівельній галузі та харчовій промисловості, виготовленні ліків тощо, як показує досвід агропідприємства «Кравець» у Вінницькій області, їх рентабельність удвічі вища, ніж у традиційних для України зернових і олійних культур та ще на цьому високоприбутковому ринку мало конкурентів. За свою трирічну історію компанія спромоглася самостійно налагодити експорт конопляного зерна до Європи. А також уклала контракт на \$0,5 млн на постачання сортового насіння конопель до Казахстану. Органічне коноплярство у зв'язку з цим може розвиватись досить стрімко, у т.ч. у напрямі сортового насінництва.

За останній рік багато виробників зернової групи почали розуміти, що потрібно диверсифікувати виробництво, оскільки на гектарі можна заробити набагато більше

за інтенсивного вирощування, зокрема нішевих культур таких як плоди та ягоди. Хоча внутрішній попит на таку продукцію є низьким, практично всі існуючі вироблені обсяги відправляються на експорт. Наявна статистика враховує лише площі таких насаджень. Дані глобального органічного сільського господарства FiBL (Швейцарія) за 2015-2016 роки свідчать, що із загальної площі (близько 400 тис. га) під органічними сільськогосподарськими культурами в нашій країні багаторічні насадження займають 5000 га. Під зернятковими та кісточковими плодами знаходиться 2500 га, ягодами – 630 га, полуницею – 170 га, волоським горіхом – 290 га, фундуком – 40 га, іншими горіхами – 50 га. Очевидно, що Україна лише на початку становлення сучасного органічного садівництва, тому має величезний потенціал у цій сфері, тому що національний та світовий ринки такої продукції далекі від свого насичення.

Крім того, розвивається експорт органічної продукції садівництва. У минулому році, за інформацією видання «The World of Organic Agriculture 2018», вітчизняні виробники експортували органічні плоди і ягоди, зокрема заморожену лошину і чорницю, свіжі яблука, бузину, березовий сік, ядра волоського горіха, обліпиху, заморожені ожину, шипшину, суницю, журавлину, глід, брусницю та малину, а також концентрат яблучного соку. Сумарний експорт концентрату яблучного соку зріс до 60 тис. тонн (на 8 %), не в останню чергу завдяки зростанню більш ніж на третину експортної ціни, яка перевищила 1100 дол/тонну [19].

Разом з тим, органічні фрукти і овочі продовжують набувати популярності серед європейських споживачів органічної продукції. Зокрема, частка органічних фруктів у загальних обсягах їх продажів у Швеції становить 18,3%, Швейцарії – 11,1%, Австрії – 10,7%, Німеччині – 7,4%. Очікується, що виробництво органічної продукції в Україні буде збільшуватись, оскільки європейські потужності не здатні задовольнити попит на неї. Рівень споживання чистих харчів у провідних країнах світу щороку збільшується на 8-10%, а їхнє виробництво – лише на 4% [3].

Можна вирощувати ті культури, які будуть користуватись попитом завжди, це дійсно перспективний шлях розвитку для внутрішнього органічного ринку, але для малого підприємництва можна почати з екзотики та вирощувати ексклюзивні овочі, такі як ревінь, батат, селера, спаржа. Ці культури підходять для VIP – споживачів, які завжди готові до високих цін на продукти харчування. Отже, ці й інші відомі приклади доводять про значні виробничо – ресурсні можливості та незаповнені ринкові ніші для розвитку органічного виробництва в Україні. в Органічне виробництво є методом інтенсивного сільського господарства, який засновано на ефективному використанні комплексу місцевих умов і ресурсів та може бути надзвичайно сприятливим для сталого соціально-економічного й екологічного розвитку.

Висновки. Виробництво органічної продукції в Україні на сьогоднішній день є надзвичайно актуальним та перспективним напрямом соціально-економічного розвитку країни, що відображається у різноманітних програмах розвитку аграрного сектора економіки.

З економічної точки зору, органічне сільське господарство наразі є лише маленькою нішею аграрного сектору України. Однак, як двигун інновацій, воно може здійснювати значний вплив. Світовий досвід засвідчує, що впровадження екологічно чистих технологій у виробництво сільськогосподарської продукції дозволяє підвищити рівень її рентабельності та конкурентоспроможності, зменшити виробничі витрати підприємств, створити основу для екологічно безпечного розвитку економіки, додаткові робочі місця у сільській місцевості та нові перспективи для малих і середніх фермерських господарств, підвищити рівень життя й здоров'я населення, перейти на науково-обґрунтовану систему землекористування тощо.

В умовах поглиблення євроінтеграційних процесів, першочерговими завданнями аграрної політики залишаються удосконалення правових засад регулювання органіч-

ного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, формування належної системи інспекції та контролю.

Для підтримки органічного виробництва необхідне державне стимулювання, яке може бути реалізоване через фінансову підтримку, пільгове оподаткування, підвищення розміру доплат до закупівельної ціни, пільгові ціни на послуги і засоби виробництва, державне страхування, популяризацію органічної продукції серед виробників і споживачів, створення розгалуженої інфраструктури ринку органічних продуктів.

Список використаних джерел:

1. FIBL AND IFOAM. The World of organic agriculture. Statistics & Emerging Trends. 2017. 340 p. URL: <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/3503-organic-world-2017.pdf>
2. Якимчук О.К. Сталій розвиток: проблеми законодавчого забезпечення в Україні. URL: <http://gisap.eu/ru/node/483>
3. Willer H., Lernoud J. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends. FiBL, IFOAM. 2017. 340 p.
4. Грановська В.Г. Перспективи розвитку ринку органічної продукції в Україні. Економіка АПК. 2017. 4. С. 31–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2017_4_6
5. Славгородська Ю.В. Виробництво органічної продукції в Україні: стан та перспективи. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2016. № 4. С. 49–54.
6. Шкуратов О.І., Чудовська В.А., Вдовиченко А.В. Органічне сільське господарство: екологоекономічні імперативи розвитку : монографія. Київ : ДІА, 2015. 246 с.
7. Boiko V., Boiko L. Organic production-competitive perspective for agraries. Scientific development and achievements. Sciemcee publishing London. Volume 1. 2018, pp. 158–169.
8. Boiko V. Algorithm of developing competitive strategies and the trends of realizing them for agricultural enterprises. *ScienceRise*. 2016. Т. 2, № 1(19), pp. 30–34. DOI: 10.15587/2313-8416.2016.60349
9. Органічний бізнес: перспективно і прибутково. URL: <http://organicbusiness.com.ua/organichnij-biznes-perspektivno-i-pributkovo/>
10. Аналіз ринку органічної продукції в Україні. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/407-analiz-rinku-organichnoyi-produktsiyi-v-ukrayini>
11. Ринок органічної продукції в Україні. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/podiiia/item/9994-rynok-orhanichnoi-produktsii-v-ukraini.html>
12. Стратегія розвитку аграрного сектору „3+5” / Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <http://minagro.gov.ua/node/21439>
13. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства і сільських територій в Україні на 2015-2020 роки. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16025>
14. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання удосконалення управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними» № 413 від 7 червня 2017 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-%D0%BF>.
15. Ходаківська О.В. Екологізація аграрного виробництва : монографія. Київ : ННЦ ІАЕ, 2015. 350 с.
16. Кирилов Ю.Є. Концептуальні засади конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації : монографія. Херсон : «ОЛДІ – ПЛІОС», 2015. 420 с.
17. Експорт органічних зернових досяг 170 тис. тонн. URL: <http://agroconf.org/content/eksport-organichnih-zernovih-dosyag-170-tis-tonn>
18. Дізнайтесь куди і скільки Україна експортувала льону в 2018. URL: <https://market.korupsiya.com/2018/01/30/diznaytesya-kudi-i-skilki-ukrayina-eksportovala-lonu-v-2018-rotsi/>
19. Річний галузевий звіт «Садівництво та ягідництво в Україні – 2017». URL: <https://ukrsadprom.org/wp-content...2018/03/Zvit...2017.pdf>

References:

1. FIBL AND IFOAM. The World of organic agriculture. Statistics & Emerging Trends. 2017. 340. URL: <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/3503-organic-world-2017.pdf>
2. Yakymchuk O. K. Stalyi rozvytok: problemy zakonodavchoho zabezpechennia v Ukraini

[Sustainable Development: the Problems of Legislative Support in Ukraine]. URL: <http://gisap.eu/ru/node/483> (accessed on July 24th, 2018).

3. Willer H., Lernoud J. (2017). The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends. FiBL, IFOAM, 340 p.

4. Hranovska V.H. (2017). Perspektyvy rozvytku rynku orhanichnoi produktsii v Ukraini [Prospects of the Development of the Market of Organic Products in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 4, pp. 31-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2017_4_6

5. Slavhorodska Yu. V. (2016). Vyrobnystvo orhanichnoi produktsii v Ukrainii: stan ta perspektyvy [Organic Production in Ukraine: the Current State and Prospects]. *Visnyk Poltavskoi derzhavnoi aharnoi akademii*, № 4, pp. 49–54.

6. Shuratov O.I., Chudovska V.A., Vdovychenko A.V. (2015). Orhanichne silske gospodarstvo: ekolohekonomichni imperatyvy rozvytku: monohrafiia [Organic Agriculture: Ecological and Economic Imperatives of Development: Monograph]. Kyiv: DIA, 246 p.

7. Boiko V., Boiko L. (2018). Organic production-competitive perspective for agraries. Scientific development and achievements. Sciemcee publishing London, Volume 1, pp. 158–169.

8. Boiko V. (2016). Algorithm of developing competitive strategies and the trends of realizing them for agricultural enterprises. *ScienceRise*, T. 2, № 1(19), pp. 30–34. DOI: 10.15587/2313-8416.2016.60349

9. Orhanichniy biznes: perspektyvno i prybutkovo [Organic Business: Promising and Profitable]. URL: <http://organicbusiness.com.ua/organichnij-biznes-perspektivno-i-pributkovo/>

10. Analiz rynku orhanichnoi produktsii v Ukraini [Analysis of the Market of Organic Products in Ukraine]. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/407-analiz-rinku-organichnoyi-produktsiyi-v-ukrayini>

11. Rynok orhanichnoi produktsii v Ukraini [The Market of Organic Products in Ukraine]. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/podiia/item/9994-rynok-orhanichnoi-produktsii-v-ukraini.html>

12. Stratehiia rozvytku aharnoho sektoru „3+5” [The Strategy for the Development of the Agrarian Sector „3+5”] / Ministerstvo aharnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy [The Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine]. URL: <http://minagro.gov.ua/node/21439>.

13. Yedyna kompleksna stratehiia rozvytku silskoho gospodarstva i silskykh terytorii v Ukraini na 2015–2020 roky [The Single Complex Strategy for the Development of Agriculture and Rural Territories in Ukraine for 2015–2020]. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16025>

14. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy “Deiaki pytannia udoskonalennia upravlinnia v sferi vykorystannia ta okhorony zemel silskohospodarskoho pryznachennia derzhavnoi vlasnosti ta rozporiadzhennia nymy” № 413 vid 7 chervnia 2017 r. [The Resolution of the cabinet of Ministers of Ukraine “Some Issues of Improving Management in the Area of Using and Conserving Farmlands of Public Ownership and Disposing of them” № 413 dated June 7th, 2017]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-%D0%BF>

15. Khodakivska O.V. (2015). Ekolohizatsiia aharnoho vyrobnystva: monohrafiia [Ecologization of Agricultural Production: Monograph]. Kyiv: NNTs IAE, 350 p.

16. Kyrylov Yu.Ye. (2015). Kontseptualni zasady konkurentospromozhnoho rozvytku aharnoho sektoru ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii: monohrafiia [Conceptual Foundations of the Agrarian Sector of Ukraine’s Economy: Monograph]. Kherson: OLDI – PLIUS, 420 p.

17. Eksport orhanichnykh zernovykh dosiah 170 tys. ton [Export of Organic Grain Crops reached 170 thous. tons]. URL: <http://agroconf.org/content/eksport-organichnih-zernovih-dosyag-170-tis-tonn>

18. Diznaites kudy i skilky Ukraina eksportovala lonu v 2018 [Find out Where and How Much Flax was Exported by Ukraine in 2018]. URL: <https://market.korupciya.com/2018/01/30/diznaytes-nya-kudi-i-skilki-ukrayina-eksportovala-lonu-v-2018-rotsi/>

19. Richniy haluzevyi zvit “Sadivnystvo ta Yahidnystvo v Ukraini – 2017” [Annual Industry Report “Horticulture and Berry Cultivation in Ukraine – 2017”]. URL: <https://ukrsadprom.org/wp-content...2018/03/Zvit...2017.pdf>